

АНОТАЦІЯ

Чернець Б.В. Регулятивні чинники креативного потенціалу майбутніх фахівців економічного профілю. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія. – Західноукраїнський національний університет. Тернопіль, 2024.

У дисертації детально проаналізовано теоретичні концепції та методологічні підходи стосовно креативного потенціалу особистості майбутнього економіста, визначено та описано його структуру, динаміку та регулятивні чинники. Описано наукову новизну і теоретичну значущість отриманих результатів, зокрема:

вперше:

- виокремлено регулятивні чинники креативного потенціалу майбутніх економістів: метакреативність, академічну саморегуляцію та готовність до ризику;

- теоретично обґрунтовано та емпірично верифіковано структуру креативного потенціалу особистості майбутніх економістів, в якій базисний компонент представлений зв'язком образної та вербальної креативності; соціально-креативнісний компонент характеризується зв'язками соціальної та комунікативної креативності із соціальним інтелектом, комунікативними та організаторськими схильностями; регулятивний компонентом, який передбачає високу мотивацію творчості, готовність до ризику та метакреативність; акмеологічний компонент представлений самоактуалізацією, саморозвитком, ціннісним ставленням до творчості та життєтворчими здібностями;

розширено уявлення про:

- академічну успішність у студентському віці як чинник актуалізації креативного потенціалу особистості;

- вікову динаміку розвитку компонентів креативного потенціалу студентів економічного напрямку підготовки;

удосконалено:

- психологічні методи і прийоми актуалізації креативного потенціалу особистості студента-економіста.

Практичне значення полягає в тому, що узагальнені теоретико-емпіричні дані можуть впроваджуватися в діяльність психологічних служб закладів вищої освіти задля активізації креативного потенціалу майбутніх економістів, враховуючи їх розвиток в освітньому процесі та подальшому професійному вдосконаленню.

У ході детального вивчення концептуальних теоретичних засад було визначено: креативний потенціал є сукупністю інтегральних здатностей особистості, що забезпечують готовність до здійснення творчої діяльності, самоактуалізацію та саморозвиток особистості. Побудовано теоретичну модель креативного потенціалу особистості, яка представлена: 1) базисним компонентом, що містить образну та вербальну креативність; 2) соціально-психологічним компонентом, який характеризується комунікативною та соціальною креативністю, що функціонують у креативному середовищі; 3) регулятивним компонентом, який передбачає високу мотивацію творчості, готовність до ризику та метакреативність; 4) акмеологічним компонентом, що передбачає потребу у самоактуалізації як творчому здійсненні життєвих завдань, прагнення до саморозвитку та вмотивованістю на самовдосконалення, життєтворчі здібності й ціннісне ставлення до творчості. Креативний потенціал визначено як передумову успішного зрелізування професійної діяльності майбутніх економістів.

У результаті емпіричного аналізу динаміки креативного потенціалу студентів-економістів протягом навчання у ЗВО було визначено, що вона характеризується спаданням показників базисної та акмеологічної складових, за рівнем розвитку яких вони поступають здобувачам інших профілів, та помірним зростанням соціально-креативної складової, за якою вони мають однаковий з іншими рівень розвитку. Низька академічна успішність загалом зумовлює більш інтенсивне зниження базисної складової творчого потенціалу

протягом навчання у ЗВО студентів-економістів, а на початку навчання вона взаємозумовлена із зниженням показників незалежності комунікативної креативності. Виявлено, що при високій успішності незалежно від курсу навчання у студентів-економістів зростає емоційна стійкість у спілкуванні. Загалом негативна динаміка акмеологічного компоненту креативного потенціалу студентів-економістів не залежить від рівня їх успішності у навчанні.

Показано структуру базисного компоненту креативного потенціалу студентів-економістів, що характеризується міцністю кореляцій вербальної та невербальної креативності та парадоксальністю негативного зв'язку здатностей надавати абстрактне найменування образам у роботі з візуальним та текстуальним матеріалом. Визначено структуру соціально-креативної складової креативного потенціалу студентів-економістів, яка характеризується провідним значенням соціальної креативності. Показано структуру акмеологічного компоненту креативного потенціалу майбутніх економістів, що характеризується міцністю зв'язків життєтворчих здібностей, самоактуалізації, прагненням до саморозвитку та ціннісним ставленням до творчості.

Проведений аналіз регулятивних чинників актуалізації креативного потенціалу майбутніх економістів передбачав вивчення ролі метакреативності, готовності до ризику та академічної саморегуляції у рівні сформованості базисної, соціально-креативної й акмеологічної складових креативного потенціалу студентів з різним рівнем академічної успішності. Високий рівень метакреативності за умови достатньої академічної успішності студентів-економістів взаємозумовлений із високим рівнем супротиву замиканню, розробленості та загального показника образної креативності, вербальної розробленості, швидкості та гнучкості, самоактуалізації та життєтворчих здібностей, натомість низька успішність у навчанні при зниженні метакреативності пов'язана із зменшенням опору замиканню вербальної креативності.

Показано, що низька академічна успішність за умови інтродюкованої саморегуляції навчання властива студентам-економістам із зниженою здатністю давати абстрактну назву образам уяви та вербальною креативністю. Автономна

саморегуляція навчально-професійної діяльності у студентів-економістів із низькою успішністю передбачає збільшення експресивності комунікативної креативності, соціальної та комунікативної компетентності. Залежна академічна регуляція при низькій успішності студентів-економістів взаємозумовлена із зниженням експресивності, соціальної креативності та комунікативної компетентності.

Визначено, що високий рівень розвитку готовності до ризику у студентів-економістів за умови достатньої академічної успішності сприяє високому рівню образної розробленості, вербальної гнучкості, абстрактності найменування та розробленості, комунікативним нахилам. Загалом висока готовність до ризику передбачає найвищі показники соціальної креативності, самоактуалізації, життєтворчих здібностей, саморозвитку та уявлень про творчість як цінність життя у майбутніх економістів.

Представлена у дослідженні програма актуалізації креативного потенціалу студентів-економістів реалізувалась у чотири етапи – мотиваційний, основний, регулятивний та рефлексивний, де другий містив три стадії, що передбачають розвивальні впливи на образну креативність, вербальну креативність, а також соціальну та комунікативну креативність), а третій – спрямований на оволодіння студентами-економістами регулятивними навичками та метакреативністю. Перевірка ефективності впровадження програми сприяння актуалізації креативного потенціалу майбутніх економістів підтвердила її високу ефективність у плані зростання показників образної та вербальної креативності, соціальної та комунікативної креативності, самоактуалізації, життєтворчих здібностей, прагнення до саморозвитку та ціннісного ставлення до творчості.

Узагальнені результати дисертації можуть використовуватися у процесі підготовки фахівців економічного профілю, зокрема задля формування в них професійно зорієнтованих компетентностей через вивчення спеціальних освітніх компонентів, що, своєю чергою, забезпечить формування відповідних програмних результатів навчання.

Ключові слова: творчий потенціал, академічно-професійна саморегуляція, особистість, проблемність, мотиви, вербальна креативність,

невербальна креативність, метакогнітивна активність, самоактуалізація, метакреативність, фаховий розвиток, академічний самоконтроль, компетентність, якість дистанційної освіти, регулятивні чинники.

SUMMARY

Chernets B.V. Regulatory factors of creative potential of future economic profile specialists. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for the degree of a candidate of psychological sciences (doctor of philosophy) in specialty 053 – Psychological sciences. – West Ukrainian National University. Ternopil, 2023.

The work concerns an analysis of scientific and theoretical concepts and approaches to the study of the problem of creative potential of the future economist's personality, identifies and describes its structure, dynamics and regulatory factors. The scientific novelty and theoretical significance of the scientific work are determined, which are as follows:

for the first time:

- metacreativity, academic self-regulation and risk-taking are identified as regulatory factors of the creative potential of future economists;

- the structure of the creative potential of future economists' personality is theoretically substantiated and empirically verified, where the basic component is represented by the connection of figurative and verbal creativity; and metacreativity the social and creative component is characterised by the connections of social and communicative creativity with social intelligence, communicative and organisational inclinations; the regulatory component involving high motivation for creativity, readiness for risk; the acmeological component is represented by self-actualisation, self-development, value attitude to creativity and life-creative abilities;

was expanded understanding of:

- academic success in student years as a factor in activating the creative potential of an individual;
- age-related dynamics in the development of components of creative potential among students in the field of economics.

was further developed:

- psychological methods and techniques for activating the creative potential of a student-economist's personality.

The practical significance lies in the fact that generalized theoretical and empirical data can be implemented in the activities of psychological services in higher education institutions to activate the creative potential of future economists, taking into account their development in the educational process and subsequent professional improvement.

Under a detailed study of the conceptual theoretical foundations, it was determined that creative potential is a set of integral abilities of an individual that ensure readiness for creative activities, self-actualization, and self-development. A theoretical model of the creative potential of an individual was constructed, which includes: 1) a foundational component containing imaginative and verbal creativity; 2) a socio-psychological component characterized by communicative and social creativity functioning in a creative environment; 3) a regulatory component involving high motivation for creativity, readiness for risk, and metacreativity; 4) an acmeological component that includes the need for self-actualization in creative fulfillment of life tasks, a desire for self-development and motivation for self-improvement, life-creative abilities, and a values-oriented attitude toward creativity. Creative potential is identified as a prerequisite for the successful realization of the professional activities of future economists.

As a result of an empirical analysis of the dynamics of the creative potential of economics students during their studies at higher education institutions, it was determined that it is characterized by a decline in indicators of the foundational and acmeological components. They lag behind students from other profiles in terms of the level of development of these components. There is a moderate increase in the socio-creative component, where they have a similar level of development to students from other profiles. Low academic performance overall leads to a more intensive decrease in the foundational component of creative potential during the education of economics students at higher education institutions. At the beginning of their studies, low academic performance is correlated with a decrease in indicators of communicative creativity. It

was found that with high performance, regardless of the course of study, economics students show an increase in emotional resilience in communication. Overall, the negative dynamics of the acmeological component of the creative potential of economics students do not depend on their academic performance level.

It has been shown the structure of the basic component of the creative potential of students, whose major is economics, characterised by the strength of correlations between verbal and non-verbal creativity and the paradoxical negative relationship of the ability to give an abstract name to images in working with visual and textual material. The structure of the socio-creative component for the creative potential of students-economists is determined, which is characterised by the leading importance of social creativity. The structure of the acmeological component of the creative potential of future economists is shown, which is characterised by the strength of the links of life-creative abilities, self actualisation, the desire for self-development and the value attitude to creativity.

It has been proven that low academic performance under the condition of introjected self-regulation of learning is inherent in economics students with a reduced ability to give an abstract name to images of imagination and verbal creativity. Autonomous self-regulation of educational and professional activity in economics students with low academic performance involves an increase in the expressiveness of communicative creativity, social and communicative competence. Dependent academic regulation in case of low academic performance of economics students is interrelated with a decrease in expressiveness, social creativity and communicative competence.

It has been determined that a high level of development of risk-taking in students of economics, provided sufficient academic performance, contributes to a high level of figurative elaboration, verbal flexibility, abstractness of the title and elaboration, and communicative inclinations. In general, high risk-taking provides for the highest indicators of social creativity, self-actualisation, life-creative abilities, self-development and ideas about creativity as a value of life in future economists.

It has presented the program for activating the creative potential of economics students, as outlined in the study, was implemented in four stages – motivational, main, regulatory, and reflexive. The main stage comprised three phases that involved

developmental influences on imaginative creativity, verbal creativity, as well as social and communicative creativity. The third stage was aimed at students acquiring regulatory skills and metacreativity. The effectiveness of the implementation of the program to promote the activation of the creative potential of future economists was confirmed through a high efficiency in increasing indicators of imaginative and verbal creativity, social and communicative creativity, self-actualization, life-creative abilities, a desire for self-development, and a values-oriented attitude toward creativity.

The generalized results of the dissertation can be applied in the process of training professionals in the economic field, particularly for teaching them professionally oriented competencies through the study of specialized educational components. This, in turn, will ensure the development of corresponding program outcomes in education.

Keywords: creative potential, academic-professional self-regulation, personality, problematic nature, motives, verbal creativity, non-verbal creativity, metacognitive activity, self-actualization, metacreativity, professional development, academic self-control, competence, quality of distance education, regulatory factors

Статті у фахових наукових виданнях:

1. Антошків А., Чернець Б. Феномен дивергентного мислення у психології. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія.* – Харків: ХНПУ. 2021. Вип. 64. С. 8-24. (0,7 д.а. / 0,35 д.а. авторський внесок: обґрунтування феномену дивергентного мислення як окремого виду (типу) та характеристики мислення, відмінностей дивергентного мислення та креативності).

DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2021.64.01>

2. Шандрук С., Чернець Б. Креативний потенціал як чинник психологічного благополуччя студентів. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія.* Харків: ХНПУ. 2021. Вип.65. С. 224-234. (0,5 д.а. / 0,25 д.а. авторський внесок: виокремлено регулятивні компоненти креативного потенціалу, що представлені мотивацією творчості як інтересом до творчої діяльності, готовністю до ризику як схильністю до розв'язання складних завдань та пошуку гострих відчуттів, метакреативністю як регулятивним механізмом творчої діяльності).

DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2021.65.14>.

3. Ковтун Т., Чернець Б. Психологічні особливості соціальної креативності економістів. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. Харків: ХНПУ. 2022. Вип.67. С. 53-62. (0,4 д.а. / 0,2 д.а. авторський внесок: на основі проведення факторного аналізу встановлено, що соціальна креативність студентів виявляється, передусім, у легкості у спілкуванні, комунікативній виразності, норовливості в спілкуванні та використанні спілкування як інструмента досягнення мети).

DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2022.67.03>.

4. Абсалямова Л., Чернець Б. Взаємозв'язок гендерних та клініко-психологічних особливостей невротично хворих. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. Харків: ХНПУ. 2023. Вип.68. С. 101-114. (0,6 д.а. / 0,3 д.а. авторський внесок: обґрунтування конструктивних механізмів копінгу, таких як «планування вирішення проблеми», «пошук соціальної підтримки» і «прийняття відповідальності» і зниження частоти використання неконструктивних форм поведінки, зокрема «Уникнення»).

DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2023.68.07>.

Публікації за матеріалами конференцій:

5. Чернець Б. Розвиток креативного потенціалу майбутніх фахівців економічного профілю в системі дистанційного навчання. *Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної сфери сучасної України в умовах війни : виклики, проблеми та перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 2-3 червня 2022 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2022. С. 243-244. (0,1 д.а.).

6. Сенік А., Чернець Б. Зв'язок комунікативної діяльності особистості з її просторовою компетентністю. *Особистість і суспільство: психосоціальні виміри ковітальної взаємодії* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 28-29 квітня 2023 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2023. С. 104-106. (0,12 д.а. / 0,06 д.а. авторський внесок: обґрунтування взаємозв'язку комунікативної компетентності та креативного потенціалу особистості).

7. Chernets B.V. The relationship between social creativity and communicative abilities of students of economics. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 3-4 листопада 2023 року). Тернопіль : ЗУНУ, 2023. С. 323-324. (0,1 д.а.).

8. Fomenko K.I., Shevchenko A.M., Chernets B.V. Peculiarities of self-development of the personality art techniques. *Харківський осінній марафон психотехнологій (каталог психотехнологій; тези доповідей)*: збірник наукових праць за матеріалами VII Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Харків, 26-28 жовтня 2023 р., ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2023. С. 417-420. (0,1 д.а. / 0,33 д.а. авторський внесок: охарактеризовано арт-засоби як один з чинників саморозвитку).

